

HET BASISINKOMEN, WAAROM NIET?

Chris Serroyen
Hoofd ACV-studiedienst

Het universele basisinkomen beleeft een merkwaardige revival, internationaal, Europees en nationaal. Ik had het voorbije jaar het genoegen aan enkele van de Vlaamse debatten te mogen deelnemen. Altijd een aangenaam weerzien met, naargelang, Walter van Trier of Philippe van Parys, de twee Belgische gezichten van het basisinkomen. Meestal minder aangenaam voor de organisatoren. Want die verwachtten vanuit het ACV vooral te horen waarom het tegen is; kwestie van een geanimeerd debat te krijgen. Ik moet inderdaad tegen zijn, begin ik dan steevast, alleen heb ik geen goesting meer om tegen te zijn. U begrijpt dat dit doorgaans enige uitleg vergt.

HET ACV ANNO 2002

Vooraf nog even de puntjes op de i, want tegenwoordig wordt het basisinkomen opgedist in vele varianten. Ik heb het hier over het zuivere basisinkomen voor iedereen, (nagenoeg) zonder voorwaarden. Geen tegenprestatie. Geen inkomens- of vermogenstoets. Geen beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt. Geen koppeling aan verminderde arbeidsgeschiktheid of wat dan ook. Hoogstens wat verblijfsvoorwaarden, zolang het universele basisinkomen niet op universele schaal wordt ingevoerd.

Laat er in geen twijfel over bestaan. Het ACV is tegen zo'n basisinkomen. Het Inkomenscongres van 2002 kantte zich resoluut "tegen een onvoorwaardelijk basisinkomen, vooral omdat de kwestie van werk en werkloosheid al te lichtvaardig wordt opgelost". En ik heb het tevoren ook nooit anders geweten. Nu, het werkdocument voor de interne besprekingen in 2002 liet ook niet veel keuze (zie kaderstukje).

“Wij zijn geen voorstander, niet alleen of niet in de eerste plaats:

- *Omdat het ontoelaatbaar zou zijn: Europa wil nu net de werkzaamheidsgraad (het aantal werkenden) omhoog.*
- *Of omdat het onbetaalbaar zou zijn: het is onbetaalbaar als zo'n basinkomen hoog genoeg is, het is betaalbaar als het laag genoeg blijft.*
- *Omdat het dus ondoelmatig is: het zou te laag zijn voor wie er moet van leven, het is onnodig voor wie al een inkomen heeft.*
- *Of nog omdat het onhaalbaar zou zijn: nee, ook een utopie, ook iets dat veraf en buiten bereik ligt, kan een mooie horizon zijn.*

Nee, wij wijzen het vooral ten gronde af:

- *Omdat het onwenselijk is. Arbeid is niet de enige, maar wel nog altijd het belangrijkste middel tot zelfontplooiing; arbeid blijft ook het belangrijkste en misschien wel het laatste maatschappelijke bindmiddel.*
- *En omdat het onverstandig in: een basisinkomen biedt een te gemakzuchtige oplossing voor de kwesties van werk en werkgelegenheid. Op twee manieren: werkloosheid zou niet weggewerkt maar weg gedefinieerd worden (werkloosheid zou voortaan basisinkomen heten); de werkgevers zouden ontslagen worden van elke sociale verplichting: geen barema's, geen minimumloon, geen arbeidsrecht – allemaal niet nodig, iedereen heeft toch al een minimumloon, iedereen kan toch leven zonder te werken.”*

Hoe eerlijk is mijn inkomen? ACV-congres 'het juiste inkomen' van 17 tot 19 oktober 2002, *Speciale uitgave ACV-Vakbeweging*, nr. 50, 25 januari 2002.

HET DEBAT HEROPENEND

Maar na vijftien jaar kwam het me voor dat er een paar argumenten waren om het debat te heropenen. Met iets meer openheid en daarom ook een open uitkomst. Ik zie een achttal redenen.

1. Mijn generatie belandde in 1982 op de arbeidsmarkt, met de vaste wil om via volledige werkgelegenheid het acute probleem van werkloosheid, na twee olieschokken, op te lossen. Je kunt na 35 jaren bezwaarlijk voorhouden dat dit redelijk ge-

Ik heb het hier over het zuivere basisinkomen voor iedereen, (nagenoeg) zonder voorwaarden. Geen tegenprestatie. Geen inkomens- of vermogenstoets. Geen beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt. Geen koppeling aan verminderde arbeidsgeschiktheid of wat dan ook.

luit is. En dus past enige bescheidenheid om eenzijdig te blijven inzetten op werkgelegenheidsbeleid alleen. Misschien kunnen de doelstellingen van volledige werkgelegenheid en de onvoorwaardelijke ondersteuning voor de uren of tijdvakken zonder werk ook gewoonweg samengaan.

2. Sociologisch onderzoek leert dat je wat voorzichtig moet zijn met de stelling dat jongere generaties fundamenteel andere verwachtingen en opvattingen hebben omtrent arbeid en (levens) loopbanen. Maar je kunt ook niet omheen de vaststelling dat de zaken toch wat aan het schuiven

zijn gegaan. Minstens moet je het debat durven hernemen met die jongere generaties.

3. Veel vaak gehoorde argumenten tegen het basisinkomen deugen niet. Ik heb het dan vooral over het drieliuk onhaalbaar – onbetaalbaar – onverdedigbaar. Onhaalbaar? Hoeveel realisaties waren ooit utopieën? Onbetaalbaar? Voor de utopieën en de nachtmerries van de maatschappelijke elites is altijd genoeg geld gevonden, van de ondoelmatige tax shift operatie voor 11,4 miljard euro, tot de miljardendans voor de redding van de banken. Onverdedigbaar? Draagvlak is een werkwoord.
4. Veel reacties waren gericht tegen die voorstanders van het basisinkomen die pretendeerden iedereen uit de armoede te tillen met het basisinkomen alleen. Dat zag je ook in 2002 in het ACV. Dat soort pretenties bestaat nog, in de vorm van de cafépraat van Roland Duchâtelet, die meent met 800 euro per maand iedereen uit de armoede te kunnen tillen, al ligt de Europese armoedenorm 35% hoger. Iets serieuzere adepten zien dat basisinkomen meer als basis voor aanvullende inkomsten uit sociale zekerheid of arbeid. In diverse varianten. Maar in elk geval met meer nuance.
5. Er is het hele cluster van zgn. disruptieve ontwikkelingen, ingevolge een nieuwe generatie van technologische evoluties, nieuwe businessmodellen en/of nieuwe arbeidsvormen. De ervaring leert dat je de technologi-

sche dystopieën met een korreltje zout moet nemen. Daar zit veel wish-full thinking in. Maar diezelfde ervaring leert ook dat het vermogen om die evoluties in goede banen te leiden is afgekalfd. Niet in het minst door twee andere disruptieve ontwikkelingen. Wereldwijd worden de klassieke herverdelingsmechanismen lamgeslagen. En bovenop is er het neoliberale abdiceren van de politiek: niets mag de innovatie tegengaan, niet de overheden en zeker niet de vakbonden. En dus lijkt het aangewezen het basisinkomen eens vanuit die optiek te herbekijken.

6. Is het in het rechtse klimaat geen bijzonder gevaarlijk idee? *Une bonne, fausse idée*? Hoe aanlokkelijk ook, dreigt het immers in je gezicht te ontploffen. Eerst en vooral als voorwendsel om de bestaande sociale zekerheid geheel te ontmantelen. Dat lijkt de marsrichting te zijn van Nele Lijnen, bij Open VLD de meest gehoorde verdediger van het basisinkomen. En uiteraard ook van de al genoemde Duchâtelet, die niet onder stoelen of banken steekt dat hij zo ook de vakbonden en de mutualiteiten op de schop wil nemen. Je hebt immers geen uitbetalingsinstellingen meer van doen. En waarom zou je nog vakbondslid worden voor een stakingsvergoeding, als je basisinkomen doorloopt bij collectieve actie? Die risico's zijn reëel – de huidige pensioenen daar gelaten - en moet je dus niet zomaar wegwuiven, maar je moet je er ook niet door laten verlammen. Je moet alleen niet zo dom zijn om een concreet voorstel vandaag op de federale regeringstafel te leggen. En dat geldt voor de Europese tafel al net zo goed.
7. Anno 2017 stelt zich in alle scherppte het probleem van duurzame ontwikkeling. In 2002 was de oververhitting van het klimaat in het beste geval nog een apocalyptisch schrikbeeld. Vandaag is het naakte realiteit. En lijkt het wenselijk om mensen die uit de rat race stappen en de consumptiedwang wat achterwege laten, niet meer als zonderlingen te bekijken.
8. En tot slot, hoe je het draait of keert, het debat is er. Maatschappelijk, politiek en wetenschappelijk. Nationaal, Europees en

Misschien kunnen de doelstellingen van volledige werkgelegenheid en de onvoorwaardelijke ondersteuning voor de uren of tijdvakken zonder werk ook gewoonweg samengaan.

Van neoliberale zijde pikken we het niet dat de transformatie van de arbeid en de arbeidsmarkt als een fait accompli worden voorgesteld. En dat moeten we ook blijven voorhouden in het debat over het basisinkomen. Sociale bescherming moet kwetsbare mensen beschermen tegen economische en sociale risico's en moet zich bijgevolg ook aanpassen aan nieuwe risico's.

internationaal. Met uitdagende beleidsexperimenten, dat in Finland voorop. En dus kan en mag de arbeidersbeweging niet afwezig blijven. Maar dan best vanuit een vernieuwd intern debat én een vernieuwde dialoog met andere bewegingen en belangengroepen.

Kortom, er waren voldoende redenen voor een vernieuwd, open debat. En dat vond het ACV ondertussen ook. De start werd in februari 2017 gegeven. Dit eveneens in de aanloop van zijn federaal Congres van 2019, over de toekomst van arbeid, tegen de achtergrond van de disruptieve ontwikkelingen.

EERSTE ORIËNTATIES VOOR EEN OPEN DEBAT

Al lijkt het ook wenselijk om nu toch al een paar aantal oriëntaties mee te geven voor dit debat.

1. Laat ons dromen. Maar in één beweging ook de financiering zoeken voor die dromen. En daarbij ook zorgvuldig afwegen hoe de baten van een basisinkomen zich verhouden tot de economische en maatschappelijke kost van het financieringsplaatje. Ik weet het, ter rechterzijde is dat niet gebruikelijk. Daar rekent men zich rijk aan de batige effecten van de tax shift, ter verlaging van de belastingen en de werkgeversbijdragen op arbeid. Zoals Van Overtveldt zich ongetwijfeld rijk zal rekenen aan de volgende tax shift ten bate van het vermogen, via de hervorming van vennootschapsbelasting. Maar intellectueel eerlijke politiek vergt dat men baten en kosten samen voorstelt en zorgvuldig afweegt. En dan kijk je voor het kostenplaatje niet enkel naar de rechtstreekse impact van extra belastingen of minder uitgaven. Maar ook de domper die dat financieringsplaatje zet op economie en werkgelegenheid. En hoe dat alles zich verhoudt tot de batige effecten.
2. Stel dat we een grote zak geld vinden via dat financieringsplaatje, zonder al te schadelijke economische en sociale effecten. Onhaalbaar is

geen argument, kreeg u al te lezen. Dan nog lijkt het wenselijk te bekijken of het universele basisinkomen nu de meest prioritaire en doelmatige besteding is van dat geld. Die vraag inspireerde het Duitse Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit (IZA) een paar jaar geleden tot een econometrische test voor een basisinkomen dat qua welvaartseffecten de voorkeur kreeg op een versterking van de werkloosheidsverzekering. Het antwoord was neen, omwille van een zwakkere targeting op de behoeftigen. Zoals ook iemand als Frank Vandenbroucke de vraag stelt of sociale investeringen (in kinderopvang, onderwijs, e.d.) niet beter lonen dan alternatieve voordelen in cash. Al werpen voorstanders van het basisinkomen dan wellicht op dat de vraagstelling verkeerd was: gaat het bij het basisinkomen in wezen om een beperking van de armoede en bevordering van de gelijkheid? Of eerder om een verruiming van de autonomie als eerste beleidsdoelstelling? Maar ook vanuit die doelstelling van autonomie mag deze vraag gesteld worden.

3. Van neoliberale zijde pikken we het niet dat de transformatie van de arbeid en de arbeidsmarkt als een *fait accompli* worden voorgesteld. En dat moeten we ook blijven voorhouden in het debat over het basisinkomen. Sociale bescherming moet kwetsbare mensen beschermen tegen economische en sociale risico's en moet zich bijgevolg ook aanpassen aan nieuwe risico's. Maar van de weersomstuit passen economie en arbeidsmarkt zich ook aan die sociale bescherming aan. Niet-actieven worden soms verweten zich te nestelen in de sociale bescherming. Dat ook economische spelers zich in die sociale bescherming nestelen wordt al te vaak onder de mat geveegd. En dat risico is zeker aanwezig bij een invoering van het basisinkomen: als glijmiddel voor de invoering van nieuwe businessmodellen en arbeidsvormen zonder enige werk- en inkomenszekerheid. Vergelijk het met de wijze waarop we in het stelsel van onvrijwillig deeltijdsen met inkomensgarantieuitkering (IGU) maximaal hebben proberen te vermijden (door onder meer een minimum van 1/3 arbeidsduur te eisen) dat het de rode loper zou uitrollen voor mini-contracten, nuluren-contracten en oproep-contracten. Democratieën moeten zich niet neerleggen bij de oekazes van de multinationals met hun nieuwe businessmodellen.

4. Het is een nobele doelstelling een alternatief te willen aanreiken te reiken voor burgers die geen voltijdse job en volledige loopbaan ambiëren. Maar minstens moet dan een gendertoets gebeuren. Dreigen het niet eerst en vooral vrouwen te zijn die zich geheel of gedeeltelijk van de arbeidsmarkt terugtrekken? *So what*, zullen sommigen beweren, als vrouwen op die manier voor hun vrijheid kiezen. Gaat het wel degelijk om vergroting van de autonomie, of eerder om het herstel van afhankelijkheid, zullen anderen voorhouden.

GROTE EN KLEINE STAPPEN

Je ziet, geen eenvoudig debat, maar daarmee ook een ongemeen boeiend debat. Op korte termijn moet je in elk geval niet teveel consensusvorming verwachten. Wat misschien ook geen kwaad kan. De regeringsconstellatie is er niet naar. Maar laat ons *for the timing being* niet verwaarlozen dan wel subsidiaire doelstellingen na te streven, die bijdragen tot de verhoopde doelstelling van de loskoppeling van arbeid en inkomen, zonder al de laatste rechte lijn van het basisinkomen te moeten inslaan. Is het overigens niet opvallend vast te stellen hoe het oprukken van het basisinkomen samengaat met de afbouw van vroegere realisaties die bijdroegen tot het lossen van de band tussen arbeid en inkomen? Ik geef maar een paar voorbeelden.

1. Internationaal bekeken is België een buitenbeentje in het verstrekken van werkloosheidsuitkeringen aan schoolverlaters zonder al voldoende bijdragen uit arbeid, de zgn. inschakelingsuitkeringen. De vorige federale regering heeft dit deels ongedaan gemaakt door de beperking in duur tot 3 of 5 jaar en de invoering van een leeftijdsgrens. Deze regering deed er een schep bovenop door de toegang beneden de 21 jaar te weigeren aan jongeren zonder startkwalificatie en de leeftijdsgrens verder te verlagen.
2. Ons stelsel van sociale zekerheid heeft in behoorlijke mate bescherming weten te bieden aan personen die ver verwijderd staan van de arbeidsmarkt. Wat almaar belangrijker werd naarmate de arbeidsmarkt zich steeds verder van die personen begon te verwijderen. Maar ook omdat de overheden aan hun rol inzake werkverschaffing voor die doelgroepen

zijn gaan verzaken. Wat is er in Vlaanderen überhaupt overgebleven van de tewerkstellingsprogramma's, althans diegene die een arbeidscontract aanbieden? En heeft de huidige Vlaamse regering al meer gedaan dan vies de neus ophalen voor de uitdagingen inzake sociale economie? Terwijl intussen ook de inkomensbescherming onder druk komt te staan. In het stelsel van de inschakelingsuitkeringen hebben we een deel van de werklozen die ver af staan van de arbeidsmarkt voorlopig al drie jaar weten te vrijwaren van beperkingen in duur van de uitkeringen. Maar wat vanaf 2018? En wat met al die bijzonder moeilijk toeleidbaren in het stelsel van de werkloosheidsuitkeringen? Dumpen maar?

Het universele basisinkomen is uitdagend. Omdat het ons dwingt in een economie en een samenleving met een veranderde plaats voor de arbeid out of the box na te denken over een verdere loskoppeling van arbeid en inkomen, in grote of kleine stappen. Zonder naïef te zijn.

3. Met het stelsel van inkomensgarantie-uitkeringen (IGU) hebben we een minimale inkomensbescherming kunnen bieden aan volledig werklozen die het werk deeltijds hernemen, niet zelden op bijzonder flexibele basis. Zoals we via onze sociale zekerheid ook kunstenaars met een aangepast statuut hebben trachten te beschermen tegen de fluctuatie van het inkomen uit artistieke prestaties. Het valt op hoe men in het buitenland soms lonkt naar het basisinkomen om gelijkaardige oplossingen te vinden voor dergelijke arbeidsvormen. Terwijl het voor het Belgische debat minstens even nuttig is de huidige oplossingen tegen het licht te houden en eventueel te verbeteren en te verbreden. En minstens de afbouw ervan tegen te gaan. Of zijn we vergeten dat deze regering zich had voorgenomen, na een eerste inlevering begin 2015, de IGU vanaf 1 januari 2018 verder te halveren? Bij wijze van ezelstamp voor de hardwerkende Vlamingen in superflexibele deeltijdse contracten.
4. De herleving van het basisinkomen valt samen met het doorschieten van het activeringsdiscours voor wie vandaag al van een sociale uitkering leeft. Dat is niet onlogisch voor wie in het basisinkomen vooral een tegenreactie ziet op de voortschrijdende conditionering van sociale uitkeringen. Merk-

waardiger is de vaststelling dat we vandaag politici ter rechterzijde zien flirten met het basisinkomen, terwijl hun partij – in de *beauty contest* voor de hardwerkende Vlaming -, almaar verder wilt gaan in het volplamuren van de sociale zekerheid en sociale bijstand met extra voorwaarden. Met als exponent het opdoemen, sinds een tijdje, van de verplichte gemeenschapsdienst: werken voor je uitkering, in het kielzog van de Nederlandse participatiesamenleving. Op 1 november 2016 is die in België trouwens geïntroduceerd als mogelijke tegenprestatie voor het recht op een leefloon. Zonder was N-VA niet akkoord gegaan met de verhoging met 2% van het leefloon als compensatie voor de BTW- en accijnsverhogingen ingevolge de tax shift. Wie van het basisinkomen droomt, begint er best mee de sociale bijstand en sociale zekerheid te vrijwaren van dit soort varianten van internationaal verboden dwangarbeid.

5. Met het recht op loopbaanonderbreking en nadien het recht op tijdskrediet en landingsbaan, gekoppeld aan een RVA-uitkering, zijn we nooit dichter geraakt bij het concept van het basisinkomen. Met het interprofessioneel akkoord voor 2017-2018 trekken we voor de beperkte categorie van alleenstaanden met zorg voor kinderen vanaf 1 juni 2017 de uitkering voor loopbaanonderbreking zelfs op tot boven de Europese armoedegrens voor een alleenstaande. Tegelijk wordt al jaren ingebeukt op die stelsels. Het tijdskrediet dat niet voor zorg of opleiding werd gebruikt werd verguisd als subsidie voor wereldreizen; vanaf 1 april 2017 verdween dit recht. Tegen 1 januari 2020 moeten de resterende deeltijdse landingsbanen voor werknemers beneden de 60 jaar er aan geloven. En intussen is ook al de aanval ingezet op het verlof voor de zorg voor zwaar zieke familieleden, wegens vermeend misbruik met doktersbriefjes. Laat ons in alle geval die stelsels trachten te vrijwaren en te verbeteren. In afwachting van de utopie van het basisinkomen. Of liever, als praktische toepassing ervan.

Om maar te zeggen, het universele basisinkomen is uitdagend. Omdat het ons dwingt in een economie en een samenleving met een veranderde plaats voor de arbeid *out of the box* na te denken over een verdere loskoppeling van arbeid en inkomen, in grote of kleine stappen. Zonder naïef te zijn. Maar ook zonder te stoppen met dromen.